

Хуртак І. В.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Столярська О. В.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

Черкащенко О. М.

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

СУЧАСНА ОСВІТНЯ ТЕРМІНОЛОГІЯ В АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ З НІМЕЦЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ

Статтю присвячено дослідженню проблем, пов'язаних з перекладом освітніх термінів з німецької та англійської мов на українську. Актуальність статті зумовлена глобалізацією освіти, адже у зв'язку зі зростанням міжнародних зв'язків у сфері освіти, важливість перекладу освітньої термінології зростає. Студенти, викладачі та дослідники зі всього світу взаємодіють і правильно розуміння освітніх термінів у різних мовах стає важливим аспектом співпраці.

Мета статті полягає у висвітленні сучасних питань перекладу освітньої термінології з німецької та англійської мов на українську та виявленні шляхів подолання пов'язаних з цим викликів.

Освітня термінологія постійно змінюється та розширюється відповідно до нових педагогічних концепцій і технологій, що ставить перед перекладачами завдання адаптації та пошуку еквівалентів для нових понять. У статті розглянуто важливість уваги до контекстуальних та культурних відмінностей між мовами, що впливають на точність перекладу та розуміння тексту. Автори розглядають взаємодію термінів у німецькій та англійській мовах та намагаються знайти оптимальні способи відтворення їх сутності в українському перекладі. Аналізуються стратегії вирішення цих проблем та пропонуються рекомендації для ефективного перекладу освітніх матеріалів з німецької та англійської мов на українську.

У статті обговорюються питання стандартизації термінології, адекватності перекладів у різних освітніх галузях та необхідності забезпечення якості перекладу для вдосконалення розуміння та інтерпретації освітніх матеріалів.

Стаття може бути корисною для перекладачів, викладачів та студентів, які займаються перекладом освітніх текстів і бажають забезпечити якісний та адекватний переклад українською мовою.

Ключові слова: англійська мова, німецька мова, освітня термінологія, переклад, транскрипція, українська мова.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де глобалізація та міжнародна співпраця набувають все більшого значення, переклад освітніх текстів та документів з німецької та англійської мов на українську стає актуальним завданням. Однак, існує низка проблем, пов'язаних з перекладом сучасної освітньої термінології, які потребують уваги та вивчення.

По-перше, у зв'язку зі швидким розвитком освіти та впровадженням нових педагогічних концепцій і технологій, термінологія в цій галузі постійно змінюється та поповнюється новими термінами. Це може створювати труднощі для перекладачів у точному та адекватному відтворенні нових понять.

По-друге, велике значення має адаптація перекладу до специфіки української освітньої системи та контексту. Терміни, що мають чітке значення в одній мові, можуть мати різний контекстуальний відтінок в іншій, що ускладнює їх переклад та розуміння.

По-третє, в процесі перекладу освітніх текстів важливо враховувати культурні відмінності між мовами та українським освітнім середовищем. Поняття та підходи, що є стандартними для німецької чи англійської мови, можуть мати іншу інтерпретацію в українському контексті.

Отже, вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, який враховуватиме зміни в освітній термінології, контекстуальні особливості мов, а також культурні відмінності між країнами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій у галузі перекладу освітньої термінології з німецької та англійської мов на українську мову відображає постійний інтерес до цієї теми та широкий спектр дослідницьких напрямків. Розвідки зосереджені на таких ключових аспектах, як стандартизація термінології у дослідженнях, спрямованих на встановлення стандартів та розробку уніфікованих термінологічних довідників для освітнього сектору, що допомагає уникнути непорозуміння та забезпечити однозначне розуміння освітніх понять [2; 14]; контекстуалізація термінів розглядається у роботах про адаптацію перекладу до українського освітнього контексту та врахування культурних відмінностей [7; 8; 10; 13]. Вітчизняні науковці В. Луговий та Ж. Таланова вивчають міжнародну стандартну класифікацію освіти [9]. Зі свого боку, О. Зосімова досліджує англійську лексику сфери освіти в українському перекладі американської літератури [4].

Загальний інтерес науковців засвідчує необхідність дослідження проблем перекладу освітньої термінології та пошуку ефективних стратегій для подолання викликів у цій галузі.

Постановка завдання. Мета статті полягає у висвітленні сучасних питань перекладу освітньої термінології з німецької та англійської мов на українську та виявленні шляхів подолання пов'язаних з цим викликів.

Виклад основного матеріалу. Сучасна освітня термінологія в аспекті перекладу є важливим питанням, оскільки освітні концепти та методи постійно змінюються і розвиваються. Переклад освітніх текстів та документів вимагає точності, чіткості та відповідності міжнародним стандартам. Науковці виокремлюють такі ключові аспекти сучасної освітньої термінології у перекладі, як: стандартизація термінології, адаптація до культурних відмінностей, контекстуальне розуміння та переклад спеціалізованих текстів. Важливо, щоб перекладачі використовували стандартизовану термінологію відповідно до встановлених освітніх норм і вимог. Це допомагає уникнути непорозуміння та забезпечити єдність термінології в різних мовних середовищах.

Переклад освітніх матеріалів потребує уважного врахування культурних та лінгвістичних особливостей мови, на яку перекладається текст. Деякі терміни та концепти можуть мати різний відтінок значення в різних культурах. Для правильного перекладу освітніх термінів важливо розуміти їх контекст і використання в конкретній освітній сфері, що допоможе виключити неправильні

трактування. Освітні матеріали можуть включати специфічні концепти та терміни, які потребують глибокого розуміння предметної області та відповідного термінологічного досвіду перекладача.

Слід зазначити, що переклад освітніх матеріалів потребує від перекладача не лише мовної компетентності, але й глибокого розуміння освітніх процесів та концепцій. Тільки таким чином можна забезпечити правильний та доступний переклад для широкого кола читачів. Як зауважують фахівці у галузі перекладознавства, «переклад термінів вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів англійською мовою і знання термінології рідною мовою й відбувається в два етапи: 1) з'ясування значення терміна (в контексті); 2) переклад значення рідною мовою» [5, с. 103].

Основним методом перекладу термінів є використання лексичних еквівалентів, тобто сталих лексичних відповідників, які точно відповідають значенню слова. Перекладачеві необхідно вміти обирати відповідні еквіваленти в українській мові та постійно «розширювати свої знання про еквіваленти» [15, с. 77]. До калькування можна вдаватися лише в тому випадку, якщо утворені таким чином перекладацькі еквіваленти не порушують норм слововживання та взаємозамінності в цільовій мові. Слід пам'ятати, що калькування не є механічним перенесенням форми вихідного слова на цільову мову. Перекладач має послуговуватися різними видами трансформації. Насамперед вони стосуються «зміни відмінкової форми, кількості слів у словосполученні, афіксів, порядку слів, а також морфологічного та синтаксичного статусу слова» [17].

Переклад термінів полягає у точному відтворенні мови оригіналу іншою мовою за умови збереження значення та стилю. Як зазначає Т. Кияк, «така єдність відтворюється на іншій мовній основі і стає новою єдністю, специфічною для мови перекладу» [6, с. 104]. При цьому «вирішальне значення має взаємодія між терміном і контекстом, яка визначає значення слова» [15, с. 97].

Науковці наголошують, що терміни повинні зберігати такі риси, як абстрактність, однозначність та системність [6; 17]. Варто зазначити, що певна кількість термінів і терміносистем мають «недоліки», такі як полісемія (один термін має більше одного значення), синонімія (декілька термінів на позначення одного поняття), протиставлення термінів поняттям та переобтяження терміносистеми, зокрема освітньої, іншомовними словами.

Існують англійські та німецькі терміни й терміносполучення, які мають еквіваленти в україн-

ській мові, але не можуть бути перекладені безпосередньо, причому деякі з них відрізняються від словотворчих компонентів мови оригіналу. Труднощі часто виникають при перекладі текстів, які містять освітню термінологію, через розбіжності між мовою оригіналу та мовою перекладу, спричинені «відсутністю подібності між поняттям і реальністю, неузгодженістю або неповним узгодженням значень термінів, використанням великої кількості аббревіатур і скорочень, які важко розшифрувати, сленгових виразів і технічних термінів» [3, с. 48].

Терміни та терміносполучення, які мають еквівалентні значення в українській мові, допомагають зрозуміти значення інших слів у тексті, наприклад: *Primary education* – початкова освіта; *Secondary education* – середня освіта; *Higher education* – вища освіта; *Bachelor's degree* – бакалаврат; *Master's degree* – магістратура; *Doctorate degree* – докторський ступінь; *Curriculum* – навчальна програма; *Lesson plan* – план уроку; *Classroom management* – класний керівник; *Assessment* – оцінювання; *Homework* – домашнє завдання; *Examination* – екзамен; *Grading* – оцінювання; *Pedagogy* – педагогіка; *School counselor* – шкільний психолог/консультант; *Educational psychology* – педагогічна психологія; *Classroom environment* – навчальне середовище; *Distance learning* – дистанційне навчання; *Special education* – спеціальна освіта [1; 16].

До німецьких термінів й терміносполучень освітньої галузі, які мають еквіваленти в українській мові, наприклад, належать такі як: *Bildung* – освіта; *Schule* – школа; *Studium* – навчання, студії; *Lehrer / Lehrerin* – вчитель / вчителька; *Schüler/Schülerin* – учень/учениця; *Unterricht* – урок, заняття; *Prüfung* – іспит; *Ausbildung* – професійна підготовка, навчання; *Hochschule* – заклад вищої освіти; *Universität* – університет; *Fachbereich* – факультет; *Bachelor* – бакалавр; *Master* – магістр; *Doktorarbeit* – докторська дисертація; *Semester* – семестр; *Vorlesung* – лекція; *Übung* – практичне заняття, вправа; *Praktikum* – практика; *Schulabschluss* – закінчення школи; *Lehrplan* – навчальна програма [11; 12].

До найпростіших прийомів перекладу термінів й терміносполучень з англійської та німецької мов на українську є транскодування, тобто процес, коли перекладач відтворює лексичну одиницю вихідної мови за допомогою алфавіту української мови, наприклад: *function* – *Funktion* – функція; *cognitive* – *kognitiv* – когнітивний; *coach* – *Coach* – коуч; *tutor* – *Tutor* – тьютор; *online* – *online* – онлайн, *email* – *E-mail* – емейл;

test – *Test* – тест; *monitoring* – *Monitoring* – моніторинг тощо [1; 11; 12; 16]. Науковці вважають, що транскодування надає українським термінам «новизни, престижу, важливості» [2; 5].

Наведені приклади засвідчують, що транскодування сприяє інтернаціоналізації термінологічних систем, однак небезпека полягає в тому, що в українській мові можуть з'явитися необґрунтовані запозичення. Оскільки ці терміни є інтернаціоналізованими, то вони не потребують описового перекладу.

Розглянемо приклади заміни англійських та німецьких освітніх термінів та терміносполучень українськими:

1) зміна форми називного відмінка в англійській мові на родовий відмінок в українській мові (*discussion web* – павутинка дискусії);

2) заміна німецького композита словосполученням в українській мові (*Ausbildung* – професійна підготовка);

3) заміна словосполучення в англійській мові окремим словом в українській (*School children* – учні);

4) вживання прийменника в українській мові (підхід до процесу письма – *the writing process approach* / *Studiengebühren* – плата за навчання);

5) заміна числа (*Correspondence course* – заочні курси / *Sprachkurs* – мовні курси).

Сьогодні педагогіка приділяє значну увагу освіті дітей з особливими потребами, поняття якої вербалізуються евфемізмами, наприклад, *special learning difficulties*, *inclusive education*, *special day classes* – спеціальна освіта для дітей з особливими потребами». Для перекладу таких термінів та терміносполучень перекладачі послуговуються:

– калькуванням (*pupils with social needs* – учні з особливими потребами);

– калькуванням з елементами транскодування (*Inclusive education* – інклюзивна освіта);

– транскодуванням (*tutor* – тьютор, *webinar* – вебінар, *monitoring* – моніторинг, *coach* – коуч);

– експлікацією (*edubabble* – занадто термінологізована мова досліджень у галузі педагогіки, *edutainment* – електронна гра на комп'ютері, яка має й навчальну мету) [16].

Особливі труднощі виникають у перекладі українських назв посад професорсько-викладацького складу. Це питання ґрунтовно розглянуто у статті Л. Савицької та С. Тарасенко під назвою «Особливості перекладу англійських академічних термінів українською мовою» [14, с. 62]. Автори наголошують на тому, що складнощі у перекладі виникають «через те, що в американській системі

вищої освіти мало не всі викладачі американських університетів називають себе «professors» [14, с. 62]. Однак можна простежити ієрархію посад: «assistant professor», «associate professor», «(full) professor». Стосовно української вищої школи еквівалентом терміна «професор» буде «(full) professor».

Терміносполучення «associate professor» є аналогом українського терміну «доцент». Водночас «assistant professor» відповідає українському терміну «викладач». З огляду на те виникають проблеми з перекладом українського терміносполучення «старший викладач», оскільки терміносполучення «senior professor» буде у цьому разі в перекладі українською мовою недоречним, а «senior teacher» не буде правильним, адже словом «teacher» послуговуються в англійській мові при позначенні шкільного вчителя.

Британська система вищої освіти має «чотири ступені посад, аналогічних посадам в українській академічній системі: «lecturer» (співробітник, який викладає у бакалаврів, не займається науковою роботою), «senior lecturer» (відповідає в українській мові назві посади «старший викладач»), «reader» (найменування посади працівника лише британського закладу вищої освіти), «professor» (професор)», що полегшує роботу перекладача.

Узагальнюючи вищезазначене, фахівці галузі перекладу пропонують використовувати розглянуті переклади одиниць на позначення посад професорсько-викладацького складу з української мови на англійську таким чином:

«lecturer» – «викладач», «senior lecturer» – «старший викладач», «associate professor» – «доцент» і «professor» – «професор» [14, с. 65].

Отже, переклад освітньої термінології є складним завданням через швидкі зміни в галузі освіти та потребу у стандартизації термінів, особливо в умовах глобалізації освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ретельний аналіз та адаптація перекладу до українського контексту є ключовими аспектами успішного відтворення термінів, що потребує уніфікації та стандартизації термінології для полегшення сприйняття освітніх матеріалів користувачами. Дослідження у сфері перекладу освітньої термінології може бути подальшим напрямком досліджень з метою розв'язання виявлених проблем, зокрема таких, як необхідність розроблення методик стандартизації та уніфікації термінології, які б дозволили зробити переклад більш послідовним та зрозумілим. Також потребує глибшого аналізу вивчення впливу культурних відмінностей на сприйняття та інтерпретацію освітніх термінів у різних мовних середовищах. Крім того, дослідження може бути розширено через аналіз специфічних сфер освіти, таких як вища, середня та початкова освіта, щоб виявити специфічні особливості перекладу в кожній з цих галузей.

Таким чином, подальші дослідження в цьому напрямку можуть допомогти розв'язувати нагальні питання перекладу освітньої термінології та сприяти покращенню розуміння та доступності освітніх матеріалів для всіх користувачів.

Список літератури:

1. Англо-український словник освітньої лексики. Близько 4 000 слів і словосполучень / уклад. Лариса Вергун. Тернопіль, 2002. 184 с.
2. Антонюк Н. М., Возна М. О. Україно-англійський переклад аспектною академічною термінології. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 1. С. 208–212.
3. Білозерська Л. П., Возненко Н. В., Радецька С. В. Термінологія та переклад: навчальний посібник. Вінниця : Нова кн., 2010. 232 с.
4. Зосімова О. Англійська лексика сфери освіти в українському перекладі американської комедії «Freaky Friday». *Міжкультурна комунікація і перекладознавство: точки дотику та перспективи розвитку: тези III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (м. Переяслав, 16 березня 2020 року) / Гол. ред. К. І. Мізін; Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Переяслав, 2020. С. 172–174.
5. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми: посібник. Вінниця : Нова книга, 2004. 574 с.
6. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових мовах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. Вип. 32. С. 104–108.
7. Кнодель Л. В. Освітня лексика в англійській та українській мовах: монографія. Київ, 2019. 154 с.
8. Костенко Н. Д. Структурно-семантичні та функціональні параметри англійських інновацій семантичного поля «Навчання» : дис. канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 309 с.
9. Луговий В. І., Таланова Ж. В. Міжнародна стандартна класифікація освіти: галузі освіти та підготовки (засадничий аналіз та алгоритм застосування). Педагогіка і психологія. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2014. № 3. С. 5–17.

10. Мельник Н. І. Особливості перекладу абрєвіатур освітніх та педагогічних організацій країн Європейського Союзу. *Вісник Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2019. 3 (55). С. 363-372.
11. Німецько-український, українсько-німецький словник / В. В. Бережна, І. М. Іщенко. Х. : ПП «Торсінг плюс», 2018. 768 с.
12. Німецько-український, українсько-німецький словник / Л. Шевченко, Д. Дергач. К. : Арії, 2015. 544 с.
13. Павлюк В. І. Абрєвіація в сучасній англійській мові: особливості вживання абрєвіатур галузі освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 8. С. 142–148.
14. Савицька Л. В., Тарасенко С. Є. Особливості перекладу англійських академічних термінів українською мовою. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. Х., 2019. Вип. 49. С. 59–66.
15. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер; наук. ред., передм. О. І. Пометун. Київ : Плеяди, 2006. 220 с.
16. Family Dictionary of Education Terms. Office of the Education Ombudsman. State of Washington. 2011. URL: <https://www.digitalarchives.wa.gov/governorgregoire/oeo/publications/>
17. Harrop E. Content and Language Integrated Learning (CLIL): Limitations and possibilities. URL: http://dspace.uah.es/dspace/bitstream/handle/10017/14641/Harrop_Content.pdf

Khurtak I. V., Stoliarska O. V., Cherkashchenko O. M. MODERN EDUCATIONAL TERMINOLOGY IN TERMS OF TRANSLATION INTO UKRAINIAN FROM GERMAN AND ENGLISH

The article is devoted to the study of problems related to the translation of educational terms from German and English into Ukrainian. The relevance of the article is due to the globalization of education, as the importance of translating educational terminology is growing due to the increasing international relations in the field of education. Students, teachers, and researchers from all over the world interact, and the correct understanding of educational terms in different languages is becoming a key aspect of cooperation.

The purpose of the article is to highlight the current issues of translating educational terminology from German and English into Ukrainian and to identify ways to overcome the challenges associated with this.

Educational terminology is constantly changing and expanding in accordance with new pedagogical concepts and technologies, which poses the task of adaptation and searching for equivalents for new concepts for translators. The article also discusses the importance of paying attention to contextual and cultural differences between languages that affect translation accuracy and text comprehension. The authors examine the interaction of terms in German and English and try to find the best ways to render their essence in Ukrainian translation. They analyze strategies for solving these problems and offer recommendations for effective translation of educational materials from German and English into Ukrainian.

The article discusses the issues of standardization of terminology, adequacy of translations in various educational fields, and the need to ensure translation quality to improve the understanding and interpretation of educational materials.

The article may be useful for translators, teachers, and students who translate educational texts and wish to ensure high-quality and adequate translation into Ukrainian.

Key words: English, German, educational terminology, translation, transcoding, Ukrainian.